

Lublin, 2020-11-08

Recenzja pracy doktorskiej mgr. Krzysztofa Żabierka

**Arcybiskup Stanisław Gall (1865 – 1942) – kapłan, żołnierz, polityk, Bydgoszcz
2020, ss. 320**

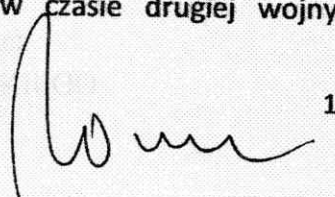
Uwagi ogólne

Recenzowana praca doktorska jest monografią przedstawiającą życie abp. Stanisława Galla oraz jego działalność na polu duszpasterskim i społeczno-politycznym. Jest to klasyczny przykład opracowania biograficznego, z racji omawianą osobę – hierarchę Kościoła katolickiego, – badania obejmują zakres nauk i historycznych i nauk teologicznych (historia Kościoła). Stosowane są metody właściwe dla tych obszarów badań.

Abp Stanisław Gall był jednym z wybitnych działaczy Kościoła w Polsce Odrodzonej, a opracowanie, jak zaznacza we wstępie Autor, wpisuje się także w szereg okoliczności jubileuszowych związanych z bohaterem rozprawy, jak i dziełem – duszpasterstwem wojskowym – nierozzerwalnie z nim związanym (w 2019 r. przypadła 100 rocznica powołania polskiego duszpasterstwa wojskowego). Z racji na postać hierarchy, a także na wymienione okoliczności, mające wzbudzić większe społeczne zainteresowanie obszarem realizowanych badań, omawiana praca jest jak najbardziej „na czasie” jak też wypełnia wciąż istniejącą lukę, gdy chodzi o obiektywne i wyważone badania związane ludźmi i życiem społecznym II Rzeczypospolitej Polskiej.

Ocena pracy

Praca składa się z pięciu rozdziałów ułożonych w porządku chronologiczno-problemowym. Obejmują one okres życia kapłana przed 1918 r.; posługę biskupa polowego; posługę w archidiecezji warszawskiej; działalność polityczną; działalność w czasie drugiej wojny



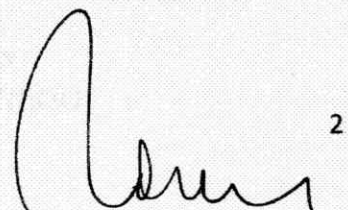
1

światowej. Zaproponowana struktura pozwala szczegółowo naświetlić działalność abp Stanisława Galla w jak najpełniejszym przekroju, wyodrębniając podstawowe wątki jego działalności duszpastersko-społecznej i politycznej.

Praca biograficzna ujęta w szerokim kontekście dziejowym, pozwala poznać i zrozumieć ducha czasu i uwarunkowania oddziałujące na postawę hierarchy. Każdy z rozdziałów został podzielony na poszczególne podrozdziały pozwalające bardziej wnikliwie przyjrzeć się aktywności hierarchy i wykonywaniu przez niego zadań wynikających z obowiązków pasterza i męża stanu. Wnikliwa analiza czynności pasterskich abp. Galla (wizytacje pasterskie, odezwy i pisma biskupie, konsekracja kościołów, udział w pogrzebach, udział w uroczystościach kościelnych) zbliża pracę historyczną z obszarem badań nauk teologicznych (historia Kościoła) podnosząc jej walory jako opracowania interdyscyplinarnego, o szerokim zakresie poznawczym, otwierającym różne perspektywy badawcze.

Wnioski sformułowane są poprawnie. Doktorant wskazuje na trudne zadanie hierarchy kościelnego zaangażowanego w budownictwo państwa, wojskowości, polegające na zachowaniu priorytetów misji ewangelizacyjnej i umiejętne połączenie jej z konkretną rzeczywistością polityczną, w której przyszło żyć i działać abp. Gallowi. Wart podkreślenia fakt, że Autor przygotowując życiorys hierarchy, opisując rzeczywistość z zakresu życia kościelnego, posługując się literaturą i źródłami napisanymi wzniosłym patetycznym stylem, uniknął pokusy pisania pracy hagiograficznej, tworzącej jednostronną wizję bohatera, jako nieposzlakowaną pod każdym względem wyidealizowaną postać męża Kościoła. Ukazana w pracy sylwetka arcybiskupa spełnia wszelkie standardy naukowej, maksymalnie obiektywnej analizy postaci historycznej, wskazując na obszary trudne i kłopotliwe dotyczące działalności i cech osobowościowych hierarchy.

Wysoki poziom merytoryczny recenzowanej pracy zapewnił także imponujący dorobek Doktoranta poprzedzający napisanie rozprawy doktorskiej. Doskonała znajomość historii wojskowości i historii politycznej – odzwierciedlona w licznych pracach mgr. Żabierka (w tym też monografii autorskiej) – umożliwiła osadzenie postaci abp. Galla w dobrze udokumentowanym kontekście historycznym, ukazującym w syntetycznym ujęciu wątki dotyczące rozbudowania państwa i wojska polskiego.



2

Dysertacja jest dość objętościową, odwołującą się do licznych źródeł i opracowań pracą biograficzną, jak dotąd najbardziej kompletnym i wyczerpującym życiorysem abp Galla. Autor wykorzystał liczne archiwalia o proveniencji kościelnej i państwowej, polskie i zagraniczne. Oczywiście, możliwości dotarcia do wszystkich ośrodków mogących zawierać ważne dla opracowania materiały są ograniczone, zwłaszcza przy napisaniu pracy doktorskiej. Brak archiwaliów rzymskich (archiwa watykańskie, archiwum Kolegium Polskiego) częściowo nadrobione zostało poprzez wykorzystanie dokumentów drukowanych, prasy i opracowań. Zarówno wykaz materiałów z wydawnictw periodycznych jak opracowań autorskich robi wrażenie swą objętością i rozpiętością tematyczną. Praca zawiera liczne zdjęcia i ilustracje, co też podnosi jej walory poznawcze.

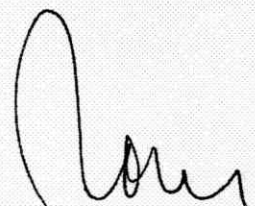
Język narracji jest klarowny, myśli sformułowane poprawnie, wnioski logiczne i konsekwentne. Podobnie jak i w większości sytuacji związanych z recenzowaniem prac doktorskich nie można pominąć stwierdzenia o obecności potknięć stylistycznych i „niezręczności” językowych. Jednak ich waga jakościowa i ilościowa nie przekłada się na utrudnienie w rozumieniu zwartych w pracy treści (wykaz dostrzeżonych uwag podany niżej).

Sposób cytowania bibliografii i wykorzystania przypisów dolnych nie wzbudza zastrzeżeń. Poza wskazaniem wykorzystanych źródeł i literatury Doktorant szeroko wykorzystuje przypisy dolne dla przypomnienia i wyjaśnienia postaci i opisywanych zjawisk występujących w pracy.

Uwagi merytoryczne i formalne

Jak każde opracowanie naukowe zgłaszane do recenzji omawiana praca nie jest wolna od nieścisłości i błędów pojawiających się w trakcie przedstawianych na piśmie wyników badań. W recenzowanej pracy mają one charakter wtórny, nie szpecą istotnie narracji, wskazanym jednak byłoby wyeliminowanie ich zwłaszcza przy przygotowaniu monografii do druku.

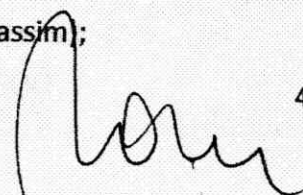
Uwagi merytoryczne podyktowane są w znacznej mierze uchybieniami warsztatowymi wynikającymi z braku studiów teologicznych, braku większego doświadczenia w opisywaniu spraw związanych z funkcjonowaniem struktur kościelnych. Wśród nich należy wymienić:



- Błędnie jest używany wyraz „ingres” dla określenia każdorazowej wizyty biskupa w poszczególnych świątyniach. Oczywiście, wyraz ten jest zastrzeżony dla określenia objęcia przez hierarchę swej stolicy i odbycia uroczystego wejścia na swą katedrę. (s. 129; s. 162; s. 139);
- Publicystyczną nieścisłością jest mówienie o kontaktach Rosji carskiej z Watykanem w 1883 r. Państwo watykańskie jako ośrodek papieżstwa powstało w 1929 r. Owszem, od 1870 r. papież ogłosił się „więźniem Watykanu”, ale w kontekście pracy naukowej bardziej udanym byłoby sformułowanie o kontaktach ze Stolicą Apostolską, Kurią Rzymską, papieżstwem (s. 15);
- Podobnie mówiąc o Konkordacie należałoby powiedzieć o umowie między Polską a Stolicą Apostolską, a w żadnym wypadku nie z Watykanem (s. 244). Konkordat jest zawierany między rządem państwa a Kościołem katolickim reprezentowanym przez Stolicę Apostolską, a nie z państwem Miasto Watykan.
- Doktorant nie różnicuje zakonów i zgromadzeń zakonnych, błędnie używając nazw „Zgromadzenie Ojców Dominikanów” (s. 237); „zgromadzenie św. Pawła Pustelnika” (s. 236). Przy wymienianiu nazw zakonów i zgromadzeń zakonnych należałoby stosować – przynajmniej wymieniając po raz pierwszy – pełną oficjalną nazwę, lub skróconą używaną w dokumentacji kościelnej;
- Błędnie używane określenie „siostry Skrytki” sugerujące własną nazwę zgromadzenia (s. 229). Jest to wspólna nazwa licznych bezhabitowych zgromadzeń żeńskich działających w ukryciu, nie używających habitów zakonnych.

Przy opisywaniu rzeczywistości związanych z funkcjonowaniem Kościoła zaleca się bardziej konsekwentne stosowanie utrwalonych zasad obowiązujących w naukowej literaturze:

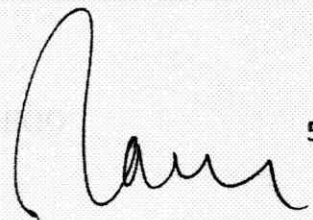
- Przy nazwiskach hierarchów konsekwentnie używamy skrótów „bp”, „abp” (passim); dotyczy to także godności nuncjusza apostolskiego, który zazwyczaj jest arcybiskupem (np.: s. 102; s. 198);
- Należy przyjąć ujednoczoną formę zapisów dot. „Mszy świętej”. W różnych miejscach występują różne skrótory i zasady stosowania dużej litery (passim);
- Należy ujednoczyć zasadę używania skrótów od imion hierarchów (i innych postaci historycznych). Bez jakichkolwiek racjonalnych powodów w jednym zdaniu występują zapisy zawierające pełną wersję imienia i skrótory (np.: s. 223; passim);



- W tekście pracy poza cytataми nie jest uzasadnione używanie kościelnej tytulatury „Eminencja”, „J.E.”, „JE”. Zwroty te używane w konwersacji hierarchiczno-grzecznościowej (zwłaszcza korespondencji) i są wyrazem szacunku wobec hierarchów kościelnych, natomiast w literaturze naukowej nie są używane poza wtrętami publicystycznymi;
- Ujednolicenia wymaga sposób podawania wezwania kościołów, używając samej nazwy świątyni, lub poprzedzając skrótem „pw.” (s. 161);
- Wspominając o dyspensach w okresie Wielkiego Postu wymienia się Wigilia (chyba chodzi o Wigilię Bożego Narodzenia), która nie mieści się w okresie wielkopostnym (s. 109);
- Nieścisłością jest mówienie o „wyznaniu greckokatolickim”. Zgodnie z konkordatem w omawianym okresie Kościół greckokatolicki występował jako obrządek Kościoła katolickiego (obecnie ta zasada nie występuje). Etymologicznie wyraz wskazuje na inność doktrynalną (wyznaniową) przedstawicieli różnych wyznań. Taka inność nie występuje przy omawianiu rzeczywistości relacji między grekokatolikami a rzymskokatolikami (s. 62);
- Kolegium Polskie w Rzymie jako instytucja posiadająca własną nazwę jest pisane z dużej litery (s. 16);
- 28 października 1919 r. odbyła się nie „uroczystość nominacji nuncjusza apostolskiego”, a konsekracja arcybiskupa nominata A. Rattiego (s. 198);

Wśród innych uwag chciałbym odnieść się także do zasad pisowni wyrazów i pojęć mających sztywne zasady lub związanych z pewnymi tradycjami:

- W literaturze naukowej tytuł Józefa Piłsudskiego „Naczelnik Państwa” jest pisany z dużej litery (s. 56, 205)
- Należy ujednolicić pisownię wyrazu „prymas”, „Prymas Polski”, występują wersje z dużą i małą literą (np.: s. 224 – na jednej stronie dwie wersje zapisu);
- Używanie w tekście określenia „order VM” nieuzasadnione. Należałoby umieścić pełną nazwę nagrody (s. 251);
- Skrót od nazwy ukraińskiej organizacji terrorystycznej nie UON a OUN (Organizacja Ukraińskich Nacjonalistów, s. 255);

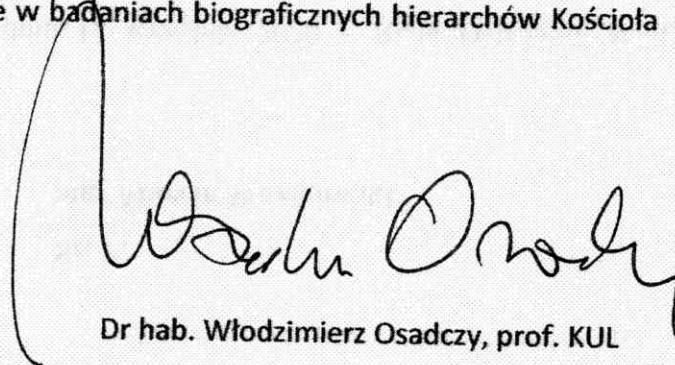


- Brak jednolitych zasad przy podaniu roku: np. „1929 r.”; „w roku 1937”;
- Nazwisko ks. Piotra Semeneki odmienia się jak „Piotra Semeneki”, a nie „Piotra Semeneko” (s. 16);
- Wspominany w tekście „Plac Miejski” we Lwowie, prawdopodobnie powinien być „Placem Mariackim”. Tam znajduje się figura Matki Bożej, przy której odprawiane były okolicznościowe nabożeństwa, o czym mowa w zaznaczonym akapicie (s. 80);
- Nieścisłością logiczną jest podział archiwaliów na „Archiwa kościelne i zakonne”. Zbiory zakonne są częścią archiwaliów kościelnych. Bardziej właściwym byłoby sformułowanie „Archiwa instytucji kościelnych i zakonów”.

Uwagi końcowe

Recenzowana praca jest rezultatem rzetelnych badań, kwerendy archiwalnej i bibliotecznej, a także wykorzystania dojrzałego warsztatu naukowego, który opanował Doktorant. Jest to życiorys jednego z najbardziej wyrazistych hierarchów Kościoła katolickiego w II Rzeczypospolitej Polskiej. Mimo nielicznych – jak na tak objętościowe opracowanie – uwag, które w znacznej mierze mają charakter stylistyczny, praca z pewnością spełnia wymagania stawiane przed dysertacją naukową. Pozytywnie oceniając recenzowaną pracę wnoszę o kontynuację postępowań w przewodzie doktorskim mgr. Krzysztofa Żabierka.

Uważam, że po korektach stylistyczno-merytorycznych i adiustacji językowej praca powinna ukazać się drukiem jako ważne osiągnięcie w badaniach biograficznych hierarchów Kościoła w czasach II Rzeczypospolitej.



Dr hab. Włodzimierz Osadczy, prof. KUL
Instytut Historii Kościoła i Patrologii KUL